01/02/2023

Οι Τρεις Ιεράρχες ως Παιδαγωγοί των συγχρόνων Ελλήνων και της Οικουμένης

/ Γνώμες

Του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Ιλίου κ. Ραφαήλ

Από τα μέσα του 11ου αι. η 30η Ιανουαρίου ειναι η ημέρα που οι Εκκλησία μας εορτάζει τη μνήμη τριών μεγίστων Πατέρων και Διδασκάλων της, του Μεγάλου Βασιλείου, του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και του Αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Εζησαν και οι τρεις περίπου την ίδια εποχή, δηλαδή στα τέλη του 4ου και τις αρχές του 5ου μ. Χ. αιώνος.

Η περίοδος αυτή ήταν ταραχώδης για την Εκκλησία. Ήταν τα χρόνια όπου η Εκκλησία διεξήγαγε τιτάνιο αγώνα για την αλήθεια, για την σωτηρία του κόσμου. Τότε διεκυβεύετο η ακεραιότητα της Εκκλησιαστικής πίστεως στον Τριαδικό Θεό. Αμετανόητοι αιρετικοί, ομόφρονες του Αρείου, αρνούνταν ότι το Άγιο Πνεύμα ήταν Θεός ομοούσιος με τον Πατέρα και τον Υιό. Έχοντας διατρανώσει την πίστη της στην Θεότητα του Υιού και την ομοουσιότητά Του προς τον Πατέρα, η Εκκλησία εκαλείτο τώρα να περιφρουρήσει την πίστη της στη Θεότητα και ομοουσιότητα του Αγίου Πνεύματος προς τον Πατέρα και τον Υιόν.

Πάγχρυσα στόματα του Λόγου, οι Τρείς Ιεράρχες, και ειδικότερα ο Μέγας Βασίλειος και ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, διατύπωσαν με απαράμιλλο τρόπο την εμπειρία της Εκκλησίας που ήταν και δική τους υπαρξιακή εμπειρία, σύμφωνα με την οποία το Πανάγιο Πνεύμα είναι Θεός, ένας στην ουσία και αχώριστος με τον Πατέρα και τον Υιό κατά πάντα, διακρινόμενος μόνον όσον αφορά στον τρόπο υπάρξεως, διακριτό δηλαδή Πρόσωπο και Υπόσταση.

Με το έργο, το κήρυγμα και την ζωή τους, οι Τρείς Ιεράρχες διέσωσαν την ακεραιότητα της πίστεως της Εκκλησίας. την οποία και εξέφρασαν όχι μόνο με τα πολύτιμα θεολογικά μελετήματα τους αλλά και με και με τον πλέον υπέροχο τρόπο: με την γλώσσα της Λατρείας και μάλιστα της Ευχαριστίας. Ο Γρήγοριος έγραψε ύμνους που δεν είναι απλή θρησκευτική ποίηση αλλά όντως «μέλος εναρμόνιον θεολογίας». Οι κανόνες των Χριστουγέννων και του Πάσχα διαπνέονται από την δική του σκέψη και ποίηση.

Και οι τρείς αποτύπωσαν την πίστη, δηλαδή την ζωή και εμπειρία της Εκκλησίας, το ίδιο το είναι της, στους τύπους της Θ. Λειτουργίας που φέρουν το όνομα τους. Αυτή του Γρηγορίου του Θεολόγου περιέπεσε σε αχρησία στην Ορθόδοξη Εκκλησία αλλά οι άλλες δύο και ειδικά η του Ιερού Χρυσοστόμου καταγράφουν με την καλύτερη δυνατή γλώσσα το ύψιστο γεγονός που λαμβάνει χώρα μέσα στον Εκκλησία και τον κόσμο, την ανταλλαγή της θεϊκής με την ανθρώπινη ζωή. Στην Θεία Λειτουργία ο Θεός μετέχει στην ανθρώπινη ζωή και εμείς στη δική Του, όπως λέγει ο σύγχρονος Πατήρ και Διδάσκαλος της Εκκλησίας Αγ. Σωφρόνιος του Εσσεξ.

Όμως δεν μάς έδειξαν οι μέγιστοι αυτοί Πατέρες μόνο ποια είναι η αληθινή πίστη. Μας υπέδειξαν και πώς να την ζήσουμε. Έμπειροι της εκκλησιαστικής άσκησης και καθαρμένοι από τα πάθη οι ίδιοι, μπορούν να μας οδηγήσουν ασφαλώς και στην δική μας κάθαρση και τον θείο φωτισμό, με την μετάνοια και την τήρηση των Κυριακών εντολών. «Θέλεις θεολόγος ει (δηλαδή μέτοχος της Χάριτος του Θεού);» ρωτά ο Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος, «τήρησον τας εντολάς».

Οι περίφημοι πέντε θεολογικοί λόγοι του ιδίου Πατρός οι οποίοι και τον κατέστησαν Θεολόγο της Εκκλησίας (μαζί με τον Ευαγγελιστή Ιωάννη και τον μεταγενέστερο Συμεών τον Νέο Θεολόγο) όχι μόνο διατυπώνουν άριστα το Τριαδικό Δόγμα αλλά δίνουν και τις προϋποθέσεις για την θεολογία.[1]

Γι’ αυτό και η Εκκλησία μας τους ονομάζει Πατέρες και Διδασκάλους της Οικουμένης.

Συνδέθηκαν όμως άρρηκτα και με τα ελληνικά γράμματα. Αυτό γιατί όχι μόνο η θεολογική αλλά και η θύραθεν παιδεία τους, δηλαδή η κλασσική ελληνική, ήταν εκπληκτική. Κατά γενική ομολογία ήταν οι πιο μορφωμένοι άνθρωποι της εποχής τους.

Ο Μέγας Βασίλειος ήταν στην κυριολεξία πανεπιστήμων, γνώστης των φυσικών επιστημών, της ιατρικής, της φιλοσοφίας, της ρητορικής.

Ο Αγ. Γρηγόριος σπούδασε και αυτός φιλοσοφία ήταν δε άριστος χειριστής της ελληνικής γλώσσας, ομηρικής και αττικής.

Ο Άγιος Ιωάννης, υπόδειγμα ρήτορος και θαρραλέου ποιμένος, ονομάστηκε από τους συγχρόνους του Χρυσόστομος. Τόσο σπουδαίος ήταν στη ρητορική που ο περίφημος διδάσκαλός του Λιβάνιος είπε το γνωστό εκείνο: «Ο Ιωάννης θα ήταν ο διάδοχος μου αν δεν μας τον έκλεβαν οι Χριστιανοί».

Αλλά νομίζω ότι δεν αυτός ο λόγος για τον οποίο οι Τρεις Ιεράρχες είναι υπέροχοι Διδάσκαλοι και Παιδαγωγοί. Θα τολμούσα να πω ότι δεν είναι απαραίτητη η λεγόμενη ακαδημαϊκή γνώση ή το ταλέντο να συνεπαίρνει και να πείθει κανείς το ακροατήριο του ή τους μαθητές του για να είναι αληθινός δάσκαλος ή σοφός.

Μέσα στην Εκκλησία μας ζούμε μια πραγματικότητα διαφορετική από αυτή του πεσμένου κόσμου που δεν ακολουθεί τον Χριστό. Βλέπουμε στον ιερό χώρο της Εκκλησίας ότι αληθινά σοφός δεν αυτός που λέει σοφιστείες ή καινούργιες και συναρπαστικές ιδέες, αλλά αυτός που διδάσκει με την ταπεινή του ύπαρξη και τους λίγους πνευματέμφορους λόγους του. Αυτός που με την καθαρότητα του βλέμματος του μπορεί να σε δει όπως πραγματικά είσαι και να σε αγαπήσει παρά τα πάθη σου για να σε βοηθήσει να γίνεις αυτό που κλήθηκες να είσαι.

Αληθινά σοφός είναι αυτός που σε αγαπά σιωπηλά και ταπεινά γιατί πρώτα αγαπά τον Θεό. Επειδή σέβεται τον Θεό και μαθαίνει από Εκείνον πως να αγαπά και να φέρεται γι’ αυτό και σέβεται κάθε ψυχή και προσέχει να μην την βλάψει ούτε να την δεσμεύσει με κανένα τρόπο. Ζητά το καλό του αδελφού και όχι το δικό του

μόνο. Έτσι με την αγάπη του αυτή που μόνο η Χάρις του Θεού μπορεί να γεννήσει, μεταδίδει μια ασφάλεια και αίσθηση αλήθειας και υγείας που σε παρακινεί να προσπαθήσεις και εσύ να μπεις σε αυτόν τον εκπληκτικό κόσμο του Αγίου Θεού, τον μόνον αληθινόν.

Ένας τέτοιος άνθρωπος σε εμπνέει να προσευχηθείς, να ευχαριστήσεις τον Θεό για τα πάντα που σου συμβαίνουν.

Κοντά σε έναν τέτοιο αληθινό παιδαγωγό, και όταν εκείνος δεν διδάσκει, εσύ μαθαίνεις. Γιατί τα πάντα στους Αγίους αποπνέουν το άρωμα της Χάριτος που διδάσκει μυστικά άρρητες αλήθειες και ανέκφραστες εμπειρίες που τρέφουν και αναπαύουν την ψυχή.

Ο λόγιος Αγιορείτης Αρχιμανδρίτης Βασίλειος (Γοντικάκης) έγραψε κάποτε ότι σε ένα χωριό της Κρήτης κάποιος που είχε ζήσει στο εξωτερικό και θεωρούσε ότι είχε αποκτήσει ικανές κοσμικές γνώσεις για να αμφισβητεί το πατρώον σέβας, έλεγε στους απλούς χωρικούς ότι αν έβλεπε τον Θεό θα πίστευε και εκείνος. Τότε μια αγράμματη γριούλα του είπε με αγάπη: «Και ποιος είναι άξιος, παιδί μου, να Τον δει;». Στις λέξεις αυτές περιέκλεισε η γιαγιά αυτή κεφάλαια ολόκληρα εμπειρικής Θεολογία.

Τώρα, αν ένας τέτοιος άνθρωπος του Θεού έχει ευλογηθεί και με κοσμική παιδεία, τότε το όφελος για την Εκκλησία είναι ακόμη μεγαλύτερο. Γιατί αυτός με την ταπείνωση του θα μεταμορφώσει και τις κοσμικές γνώσεις και θα τις κάνει και αυτές πνευματικά ωφέλιμες. Θα μιλήσει και με τους μη μυημένους κοσμικούς στη γλώσσα τους και θα τους πείσει αγαπητικά, αν και αυτοί πεινούν και διψούν την δικαιοσύνη.

Οι Τρείς Ιεράρχες λοιπόν είναι απαράμιλλοι Διδάσκαλοι και Παιδαγωγοί όχι μόνο γιατί ήταν επιστήμονες και σοφοί αλλά κυρίως γιατί είναι Άγιοι. Από παιδιά καλλιέργησαν τις Χριστιανικές αρετές (αν και βαπτίστηκαν αργότερα σε νεανική ηλικία, όπως συνηθιζόταν τότε), αγάπησαν τον Χριστό και αφιέρωσαν σ’ Εκείνον και την Εκκλησία την ζωή τους. Δεν γελάστηκαν ούτε στα νιάτα τους από την απάτη της ηδονής και άνεσης που υπόσχεται η κοσμική, χωρίς Χριστό—άρα και χωρίς νόημα ζωή—αλλά ζήτησαν την Αλήθεια. Και η αλήθεια είναι ένα πρόσωπο, ο Χριστός. Χωρίς Αυτόν, η ούτως η αλλως σύντομη ζωή μας, είναι όχι μόνο ανόητη αλλά και αφόρητη.

Οι Εκκλησία τούς προβάλλει σε εμάς ως πρότυπα όχι γιατί θέλει να γίνουμε σοφοί και πανεπιστήμονες —μακάρι να το κάνουμε και αυτό αν μπορούμε— αλλά γιατί θέλει να γίνουμε άγιοι, δηλαδή αληθινοί άνθρωποι.

Παρά πολύ σοφά σχεδόν αμέσως μετά την δημιουργία του Ελληνικού κράτους η πατρίδα μας όρισε να τιμώνται οι Τρεις Ιεράρχες ως Προστάτες της Ελληνικής Παιδείας και η σημερινή τους Σύναξη εορτάζεται στις Εκκλησίες και τα Σχολεία μας. Όχι γιατί η ζωή και ο λόγος τους αφορούν μόνο εμάς τους Έλληνες ή γιατί ανήκουν σε εμάς και μόνον. Οι Άγιοι, ως φίλοι του Πατρός και ευεργέτου των όλων Θεού, είναι εξ ορισμού οικουμενικοί, ενώνουν αλλά και υπερβαίνουν εθνότητες, γλώσσες και πολιτισμούς. Είναι υποδείγματα ζωής και αρωγοί όλων των ανθρώπων που ζητούν το έλεος του Θεού.

Η ιδιαιτερότητα για εμάς τούς Έλληνες έγκειται στο ότι εξ επόψεως γλώσσας αλλά και πολιτισμού γενικότερα είμαστε οι εγγύτεροι συγγενείς—απόγονοι τους θα λέγαμε.

Στα χρόνια της Σοβιετικής Ενώσεως, βρέθηκε στη Ρωσία ένας διακεκριμένος Έλληνας κληρικός. Καθώς βάδιζε σε κάποιο πάρκο συναντήθηκε τυχαία με μία ομάδα μαθητών του Λυκείου τούς οποίους οδηγούσε η δασκάλα τους σε κάποια εκπαιδευτική εκδρομή. Μόλις αντίκρυσαν τον Έλληνα κληρικό (τον οποίον διέκριναν από τα ράσα και το Ελληνικό καλυμμαύχι), η δασκάλα είπε στα παιδιά: «Παρακαλώ να ασπαστείτε το χέρι του κληρικού αυτού και να του αποδώσετε την δέουσα τιμή. Είναι απόγονος του Μεγάλου Βασιλείου, του Γρηγορίου του Θεολόγου και του Ιωάννου του Χρυσοστόμου».

Ιδιαιτέρως, λοιπόν, εμείς οι Έλληνες έχουμε την υπέροχη ευκαιρία/ευλογία να είμαστε γλωσσικά και πολιτιστικά πολύ κοντά τους αλλά και ταυτόχρονα το χρέος να γνωρίζουμε τη διδαχή τους και να ακολουθούμε το παράδειγμά τους.

Η Ελλάδα, αυτό το «αλωνάκι του Θεού» όπως το έλεγε ο μακαριστός π. Ανανίας Κουστένης παραφράζοντας τον Διονύσιο Σολωμό, αυτή η μικρή και τεράστια πατρίδα, η Κύπρος μας και μαζί οι όπου γης ομογενείς, οφείλουμε να κρατούμε αναμμένη τη δάδα αυτής της παράδοσης που ζήσαμε και ζούμε ως πρόσωπα και ως Εκκλησία, μιας παράδοσης που μόνη αυτή κομίζει βίο αληθινό και ενδύει τους μετέχοντας με στολή αφθαρσίας και να τη μεταγγίζουμε διακονικώς και αποστολικώς εις πάντα τα έθνη.

Αυτή θα ήταν η ευγενέστερη και ρεαλιστικότερη φιλοδοξία της Ελλάδος και των Ελλήνων αναφορικά με τον ρόλο μας στην Ευρώπη και τον κόσμο. Όχι η επίτευξη

μιας τεχνοκρατικής αποτελεσματικότητος με τούς όρους των επί μακρόν εθισμένων σε τέτοια θαυμαστή οργάνωση του βίου δυτικών κρατών (αυτό είναι ρεαλιστικά ανέφικτο και ίσως και φευκτέο) αλλά η συνέχιση της μετοχής σε αύτη την «άλλη βιοτή» της Εκκλησίας που επίσης επί μακρόν ήταν ο τρόπος της ζωής σε αυτή τη γωνιά της γης. Μια μετοχή, όμως, η οποία τότε και μόνον είναι αληθινή όταν κανείς θέλει να την αποκτήσουν όλοι, όπως αυτός που βρίσκει θησαυρό και καλεί όσους αγαπά να τον μοιραστούν μαζί του.

Το κάνουμε αυτό; Η απάντηση εκ πρώτης όψεως προκαλεί θλίψη. Πριν λίγες ημέρες άκουσα τα λόγια ενός ιεραποστόλου Επισκόπου του Οικουμενικού μας Πατριαρχείου, του Επισκόπου Άσου Τιμοθέου Τόρρες, ο οποίος αγωνίζεται να μεταδώσει το μήνυμα της Ορθοδοξίας στους φτωχούς συμπατριώτες του, στις παραγκουπόλεις της Κολομβίας. Είπε κάτι οδυνηρό αλλά δυστυχώς σε μεγάλο βαθμό αληθινό: «Εμείς οι Ινδιάνοι που ζητούμε την Ορθοδοξία κοιτάμε προς την Ελλάδα. Δεν ξέρω όμως προς τα πού κοιτάνε οι Έλληνες».

Πράγματι προκαλεί θλίψη να βλέπει κανείς πολλούς από εμάς τους Έλληνες Ορθοδόξους Χριστιανούς να ζούμε δίπλα στην πηγή τού ζώντος ύδατος και αντί ξεδιψούμε από αυτήν να πασχίζουμε να αντλήσουμε ύδωρ ακαθαρσίας από φρέατα συντετριμμένα. Να σκοντάφτουμε κυριολεκτικά σε μνημεία δείγματα ιλιγγιώδους πολιτισμού και Αγιοπνευματικής καλλιέργειας, πνευματικά και υλικά τζιβαερικά, όπως θα τα ονόμαζε ο Μακρυγιάννης, και να τα προσπερνούμε ανυποψίαστοι για το τί σημαίνουν για μας και τον κόσμο. Αντί να αγωνιστούμε να γίνει ο πνευματικός πλούτος που μάς άφησαν οι Πατέρες γέφυρα να περάσουμε και εμείς και άλλοι από την «Αίγυπτο» των παθών στην Εκκλησιαστική γη της Επαγγελίας, πολλοί από εμάς μένουμε και οι ίδιοι έξω και τους άλλους δεν βοηθούμε να εισέλθουν. Δεν καταλογίζω κακή πρόθεση σε κανέναν. Λύπη για την άγνοια και την δεινή ραθυμία μας εκφράζω.

Όμως «θαρσείτω λαός τοῦ Θεοῦ». Μπορεί οι πνευματικές επιλογές σημαντικής μερίδα του λαού μας να προκαλεί απογοήτευση, όμως, όπως τόσο εύστοχα διακηρύσσει ο Απόστολος Παύλος «όπου επλεόνασεν η αμαρτία, υπερεπερίσευσεν η Χάρις» (Ρωμ. 5:20).

Πράγματι, μέσα στο γενικό ρεύμα της απομάκρυνσης από τον Χριστιανικό τρόπο ζωής που αυξητικά φαίνεται να πλήττει και την πατρίδα μας, εκπλήσσεται κανείς να ανακαλύπτει στην Ελλάδα, την Κύπρο και την Διασπορά νησίδες έκτακτης πνευματικής ποιότητας, μικρές ζύμες που ζυμώνουν όλο το φύραμα και αναδεύουν την φλόγα της ελπίδας. Συγκινείται κανείς να βλέπει μέσα στο λαό μας θυσιαστικούς και σεμνούς κληρικούς, θυσιαστικούς δασκάλους και άλλους δημόσιους λειτουργούς, ευλαβείς και ακέραιους χριστιανούς, και μάλιστα νέους,

με εκπληκτική ωριμότητα στη σκέψη και σεμνή εντιμότητα στη συναναστροφή, Εκκλησιαστικές συνάξεις και Μοναστήρια με υγιά πνευματικότητα και προσφορά στην κοινωνία.

Έπειτα, ανάμεσα στα άλλα πολλά χαρίσματα του ο λαός μας έχει και αυτό: Όσο εύκολα αμαρτάνει άλλο τόσο εύκολα και μετανοεί. Η απιστία ή η αθεΐα τού σύγχρονου Έλληνα, όπου υπάρχει, είναι συνηθέστατα επιδερμική. Σχεδόν ποτέ δεν είναι δομημένη ιδεολογία και παγιωμένη στάση ζωής. Οφείλεται συνήθως είτε στην έλλειψη κατήχησης και την διάθεση άκριτης υιοθέτησης ξένων μη χριστιανικών προτύπων ζωής, είτε στην αχαλίνωτη ροπή προς τις ηδονές και τη δίψα για ευδαιμονισμό είτε σε κάποια ατυχή εμπειρία στον ιδρυματικό εκκλησιαστικό χώρο.

Για αυτό και πάρα πολύ συχνά αρκεί η πατρική μέριμνα ενός ευλαβούς κληρικού, η ανιδιοτελής αγαπητική στάση ενός αδελφού ή και βεβαίως η απευθείας επέμβαση του Θεού για να έλθει ο Έλληνας εις εαυτόν, να αφήσει κατά μέρος τα χαρούπια των χοίρων και να γυρίσει στο σπίτι του Πατέρα του. Και τότε μεγαλουργεί!

Ας κάνουμε όσοι μπορούμε μια μεγάλη χάρη στον εαυτό μας. Ας αφιερώσουμε λίγο χρόνο να διαβάσουμε κάποια από τα έργα που μάς άφησαν οι Τρεις Ιεράρχες. Αν για τους περισσότερους από εμάς οι Άγιοι Βασίλειος και Γρηγόριος είναι κάπως περισσότερο θεολογικοί, ας ρίξουμε μια ματιά στα έργα του Ιερού Χρυσοστόμου τα οποία κυκλοφορούν και σε όμορφες μεταφράσεις. Θα θαυμάσουμε την ενάργεια του λόγου, την διαύγεια του πνεύματος και την διαχρονικότητα του μηνύματος. Θα δούμε ότι πολλές από τις υπαρξιακές ή και άλλες πρακτικές μας απορίες θα λυθούν. Θα εκπλαγούμε όχι μόνο από την ακρίβεια στην πίστη αλλά και την αγάπη του Αγίου για τον πληγωμένο από την αμαρτία και κουρασμένο από τα παθήματα άνθρωπο. Πόση παρηγοριά επί παραδείγματι δίνει όταν λέγει ότι στην ζωή του Χριστιανού μόνο ένα πράγμα είναι συμφορά: η αμετανόητη αμαρτία.

Ας ρίξουμε μια φρέσκια ματιά στο θησαυρό που μάς κληροδότησαν οι Τρείς Ιεράρχες και ας τους ευχαριστήσουμε και εμείς υπακούοντας στο Δοξαστικό του Εσπερινού της Εορτής τους:

[...] ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι, τοὺς τῆς σεπτῆς Τριάδος, τρισσοὺς Ἱερομύστας, συνελθόντες εὐφημήσωμεν· οἱ φιλόσοφοι τοὺς σοφούς, οἱ Ἱερεῖς τοὺς ποιμένας, οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς προστάτας, οἱ πένητες τοὺς πλουτιστάς, οἱ ἐν θλίψεσι τοὺς παραμυθοῦντας, τοὺς συνοδίτας οἱ ὁδοιπόροι, οἱ ἐν θαλάσσῃ τοὺς κυβερνήτας, οἱ πάντες τοὺς πανταχοῦ θερμῶς προφθάνοντας, θείους Ἀρχιεράρχας, ἐγκωμιάζοντες οὕτως εἴπωμεν· Πανάγιοι Διδάσκαλοι, σπεύσατε ἐξελεῖν τοὺς πιστούς, ἐκ τῶν τοῦ βίου σκανδάλων, καὶ ῥῦσαι κολάσεων, τῶν αἰωνίων ἡμᾶς.

Πέρασαν περίπου 1600 χρόνια από τότε πού έζησαν οι μεγάλοι μας Άγιοι, και όμως η θεολογία τους αλλά και η πρόταση τους για το πώς να ζήσουμε είναι όπως και τότε η μόνη απάντηση στα ερωτήματα και αδιέξοδα του ανθρώπου, είναι η απάντηση και πρόταση του Ευαγγελίου.

Διαβάστε επίσης:

Η εορτή των Τριών Ιεραρχών στο Λονδίνο